

Kądziela, Łukasz

"Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego", Zdzisław Sułek, Warszawa 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 820-821

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

rzędzie o podstawie druku, a więc o ilości, objętości, stanie i miejscu przechowywania oraz czasie powstania materiałów niedrukowanych znaleźć się tu powinien zapis bibliograficzny pozycji drukowanych. W dalszej kolejności czytelnik powinien dowiedzieć się o sposobie publikacji tekstu. W przygotowanym wydaniu wstęp nie spełnia takich zasad. Bardzo pobieżnie informuje czytelnika o podstawie druku, jedynie część niezbędnych informacji podając w przypisach, co jest zabiegiem utrudniającym korzystanie z pracy. Niejasna jest rola i pochodzenie tekstów umieszczonych w nawiasach kwadratowych (np. duże fragmenty tekstu na ss. 153—154). Brak jest konsekwencji w edytorskim opracowaniu tekstu. W części pierwszej pracy redaktorzy konsekwentnie zaznaczają przejście z jednej podstawy druku do innej, ale już w rozdziale „Otwarta agresja Prus. Bitwa pod Szczekocinami”, choć powstał on w oparciu o cztery różne teksty, autorzy zrezygnowali z tej zasady. Bardzo poważne wątpliwości budzi tu także włączenie jako podstawy druku notatek jednego z redaktorów z wykładów Profesora. Podobnie rzecz się ma z drobnymi wstawkami tekstów w tekst główny oraz ingerencjami w teksty drukowane.

Rozumiejąc intencje redaktorów i ogrom trudności związanych z przygotowaniem tego typu wydawnictwa trudno oprzeć się pytaniu czy praca powstała ze zdań napisanych przez autora zawsze odpowiada jego poglądom i zamiarom.

Książkę przygotował komitet redakcyjny w składzie: Zygmunt Walter-Janke, Wiesław Majewski, Witold Morawski, Tadeusz Rawski, Andrzej Rzepniewski. Całość poprzedza wstęp pióra Andrzeja Zahorskiego omawiający dorobek St. Herbsta jako historyka Oświecenia i powstania kościuszkowskiego.

M. K.

Zdzisław Sułek, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1982, s. 280, ilustr.

Książka, której bardzo brakowało w nowszej literaturze historycznej poświęconej powstaniu kościuszkowskiemu. Sprzysiężenie wileńskie pojawiało się w niej przeważnie na marginesach spraw ogólniejszych, a w kwestii ustaleń faktograficznych wciąż ostatnim słowem były przedwojenne prace Henryka Mościckiego i Leonida Żytkowicza. Z. Sułek przedsięwziął studium genezy i przebiegu wystąpienia Jasińskiego w oparciu o dotychczasową literaturę przedmiotu i drobiazgową kwerendę archiwalną.

Dzieje spisku zostały ukazane na tle sytuacji wojska litewskiego pod rządami Kossakowskich. Rozdział ten referuje główne problemy armii zagrożonej redukcją, którą uchwalono na sejmie grodzieńskim. Dodać warto, że wraz z następnymi stanowi najpełniejszą dotąd prezentacją organizacji, stanu liczebnego i kadry wojska litewskiego tych lat. Dobrze się stało, że wkrótce po opublikowaniu monografii K. Bauera o wojsku koronnym powstania kościuszkowskiego ukazała się książka, która — choć nie tak szczegółowo, co jest zrozumiałe ze względu na ubóstwo zachowanych na terenie kraju źródeł — podejmuje podobne problemy i pozwala na porównania i szczegółowe analizy.

Omawiając sprzysiężenie przedpowstańcze, autor zwraca uwagę na prekursor-ski charakter działań Jasińskiego w zakresie stosowanych technik konspiracyjnych. Okazuje się, że nie tylko w dziedzinie poglądów politycznych i społecznych, ale i pod względem umiejętności spiskowych poeta-jakobin wyprzedzał swą epokę. Tajne sprzysiężenia z natury nie zostawiają wielu źródeł swym badaczom. Tym bardziej więc zasługuje na podkreślenie stosowane przez Sułkę w takich razach wnioskowanie z późniejszego przebiegu wypadków. W odniesieniu do spisku wileńskiego, precyzyjnie przygotowanego i przeprowadzonego, postępowanie takie zdaje egzamin.

Obszernie przedstawił autor przebieg redukcji armii litewskiej, dochodząc do wniosku, że w skutek opóźniania operacji przez sprzysiężonych zdołano ją wykonać zaledwie w 24% oraz polemizując z W. Tokarzem, który pochopnie uznał ją za dokonaną jeszcze przed wypadkami wileńskimi. Z satysfakcją konstatuje autor, że obie akcje werbunkowe — rosyjska i prywatna Szymona Kossakowskiego, który usiłował ze zredukowanych żołnierzy sformować prywatną milicję — zakończyły się fiaskiem. Powstanie w Szawłach, wypadki wileńskie i powstanie w Zabłudowie stanowią temat drugiej części książki. Do tematyki politycznej i wojskowo-organizacyjnej dochodzą tu studia nad poszczególnymi bitwami i potyczkami. Zagadnienia te podane są w sposób przystępny, zrozumiały dla każdego czytelnika, a przy tym żywy i obrazowy. Książkę kończy opis egzekucji Szymona Kossakowskiego. Czy można liczyć na tom drugi: dzieje powstania na Litwie?

Praca oparta jest głównie na źródłach krajowych. Zagranicą autor przeprowadził kwerendę w moskiewskim CGAOR. Materiały wileńskie zostały spożytkowane za pośrednictwem wydawnictwa źródłowego A. Engla oraz przedwojennych publikacji innych badaczy. Obszernie wykorzystane zostały wydawnictwa źródłowe, pamiętniki, a zwłaszcza prasa. Na podkreślenie zasługuje trud autora, który równoległe z wykładem, w przypisach, zestawiał biogramy postaci występujących w tekście. W szkicach tych znalazło się sporo uzupełnień i sprostowań do artykułów zamieszczonych w „Polskim Słowniku Biograficznym”, a także wiele sylwetek osób, które w PSB nigdy się nie znajdują. Momentami dziwią jednak te same informacje podawane w tekście głównym i w przypisach (np. s. 35—37).

Książka wydana została starannie; może najsłabiej wypadła korekta. Walory jej podnosi dobry papier i ilustracje. Uzupełniają ją bibliografia, rozszerzony indeks osób oraz skorowidz geograficzny. Przy nakładzie 5 tys. egz. książka miała szanse wyjść poza grono zawodowych historyków i spopularyzować sprzysiężenie Jasińskiego. Za to również należy się autorowi i wydawnictwu podziękowanie.

Ł. K.

Tadeusz Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983, s. 349.

Blisko tysiąc biogramów osób związanych z regionem mazursko-warmińskim jest efektem imponującej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej oraz niestrudzonego zbierania relacji osób żyjących. Niewielka stosunkowo liczba arkuszy wydawniczych, którą dysponował autor skłoniła do maksymalnego ograniczenia objętości haseł; „Słownik” ma zatem charakter leksykonu. Niestety wydawnictwo PAX nie zdecydowało się na włączenie materiałów dotyczących osób działających przed XIX wiekiem; ukazały się one osobno jako „Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku” nakładem olsztyńskiego „Pojezierza”.

Niniejsze wydawnictwo obejmuje osoby żyjące i zawiera informacje po 1982 rok, co stanowi poważne uzupełnienie PSB i to nie tylko w ramach liter, których dotychczas nie opracowano. Podstawową grupę osób umieszczonych w słowniku T. Orackiego stanowią polscy działacze kulturalni, oświatowi i polityczni. Autor zdecydował się również poszerzyć jego zakres o ludzi polsko-niemieckiego pogranicza kulturalnego a także renegatów, szkodzących polskości na Warmii, Mazurach i Powiślu. Dyskusyjne jest natomiast wprowadzenie do wydawnictwa „biogramów niemieckich działaczy ruchu robotniczego w Prusach Wschodnich oraz przedstawicieli kultury, literatury — i nauki, którzy z sympatią, a niekiedy z wyraźnym poparciem odnosili się do Polaków i sprawy polskiej na terenie Prus Wschodnich”